

Migracije, državljanstvo i integracija: socijalna integracija migranata u Hrvatskoj

Fališevac, Antonia

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, The Faculty of Political Science / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet političkih znanosti**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:114:287552>

Rights / Prava: [Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International/Imenovanje-Nekomercijalno-Bez prerada 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2023-02-03**

Repository / Repozitorij:

[FPSZG repository - master's thesis of students of political science and journalism / postgraduate specialist studies / dissertations](#)

Sveučilište u Zagrebu
Fakultet političkih znanosti
Diplomski studij politologije

MIGRACIJE, DRŽAVLJANSTVO I INTEGRACIJA:
SOCIJALNA INTEGRACIJA MIGRANATA U
HRVATSKOJ
DIPLOMSKI RAD

Zagreb, rujan 2021.

Sveučilište u Zagrebu
Fakultet političkih znanosti
Diplomski studij politologije

MIGRACIJE, DRŽAVLJANSTVO I INTEGRACIJA:
SOCIJALNA INTEGRACIJA MIGRANATA U
HRVATSKOJ
DIPLOMSKI RAD

Mentorica: doc. dr. sc. Vedrana Baričević

Studentica: Antonia Fališevac

Zagreb, rujan 2021.

Izjavljujem da sam diplomski rad Migracije, državljanstvo i integracija: socijalna integracija migranata u Hrvatskoj u razdoblju od 2014. do 2020. godine, koji sam predala na ocjenu mentorici doc. dr. sc. Vedrana Baričević, napisala samostalno i da je u potpunosti riječ o mom autorskom radu. Također, izjavljujem da dotični rad nije objavljen ni korišten u svrhe ispunjenja nastavnih obaveza na ovom ili nekom drugom učilištu, te da na temelju njega nisam stekla ECTS bodove.

Nadalje, izjavljujem da sam u radu poštivala etička pravila znanstvenog i akademskog rada, a posebno članke 16-19. Etičkog kodeksa Sveučilišta u Zagrebu.

Antonia Fališevac

Sadržaj

1. Uvod:.....	1
2. Teorijski pregled.....	2
2.1. Migracijski trendovi u Hrvatskoj u prošlosti i danas.....	2
2.2. Konceptualni okvir: državljanstvo, integracija i rad	6
2.3. Relevantna istraživanja integracije u Republici Hrvatskoj.....	10
3. Metodologija: cilj istraživanja, metoda i doprinos rada	12
4. Rezultati istraživanja	14
4.1. Rad i pravni status	14
4.3. Utjecaj kulture na socijalizaciju/integraciju	23
4.4. Rasprava	25
5. Zaključak.....	28
6. Literatura	29
Mrežni izvori	31
Pravni akti i službeni dokumenti	31
Intervjui	32

1. Uvod:

Migracija u svim svojim oblicima utječe na društvo u modernom svijetu. U slučaju imigracije, integracija je nužna za održavanje ravnoteže te uspješnog funkcioniranja demokracija. Integracija, kao dvosmjerni proces kroz koji se mijenjaju i društvo u državi primateljici i sami imigranti, složen je pojam čije se proučavanje temelji na faktorima poput ekonomskih mogućnosti, obrazovanja, radnih te životnih uvjeta s bitnim naglaskom na socijalnu sferu. Cilj ovog rada je ispitati kako se integriraju stranci u Hrvatskoj i kako u tome posreduje njihov rad i kultura. Pri tome, zanima me kako rad, posredovan kulturom, utječe na formalne i neformalne aspekte članstva: na status, ali i na širu socijalnu i institucionalnu uključenost useljenika. Istraživanje će ispitivati kako rad utječe na pravni status stranca, odnosno kako, posredstvom kulture, utječe na širu socijalnu integraciju useljenika.

Uz teorijski pregled povezanosti državljanstva, rada te integracije, ovaj rad pruža analizu temeljem podataka dobivenih metodom intervjua. Rezultati pružaju uvid u percepciju koju sami migranti imaju o vlastitom statusu te socijalizaciji i integraciji u društvo, ali i institucije u Republici Hrvatskoj. Pritome, ograničenje rada je činjenica da su u istraživanju sudjelovali ispitanici koji dolaze iz 'poželjnih' zemalja, čije je iskustvo integracije zasigurno različito od useljenika koji dolaze iz drugačijih sredina. Međutim, studije pokazuju kako ne postoji jedinstven 'recept' za uspješnu integraciju, odnosno jedinstveno iskustvo integracije različitih skupina useljenika, već ona ovisi o nizu socijalnih i ekonomskih, političkih i drugih čimbenika (v. npr. Božić i Kuti, 2018). Uz druge faktore, iskustvo integracije razlikuje se prema tome odakle dolaze useljenici i koliko su dvije kulture bliske, koji jezik govore, koliko su obrazovani, koje im je zanimanje, kakva im je ekonomska pozicija itd. Ovaj će rad pokušati dati doprinos proučavanju integracije u Hrvatskoj iz perspektive odnosa rada, kulture i integracije u slučaju ove specifične skupine.

Prvo poglavlje bavi se migracijskim trendovima u Hrvatskoj te daje kratak pregled suvremenih migracijskih kretanja. Drugo poglavlje nudi teorijski pregled pristupa integraciji i državljanstvu, osobito obzirom na problematiku odnosa rada i kulture te integracije. U okviru ovog poglavlja, dan je i kratki pregled relevantnih istraživanja na području Republike Hrvatske. U trećem poglavlju opisani su metoda, svrha, doprinos te ograničenja istraživanja. Četvrto poglavlje daje pregled rezultata, a peto zaključnu raspravu.

2. Teorijski pregled

2.1. Migracijski trendovi u Hrvatskoj u prošlosti i danas

Većina studija integracije provedena je u imigracijskim zemljama poput SAD-a, Nizozemske, Velike Britanije, Australije, Njemačke i drugih. Hrvatska u ovu problematiku ulazi s drugačijom pozadinom. Većina autora slaže se kako je Hrvatska povijesno prvenstveno bila zemlja iseljavanja odnosno emigracije (Baričević i dr., 2017; Čačić-Kumpes i dr., 2012; Župarić-Iljić i dr., 2014; Mesić i dr., 2011; Franc i dr., 2010). No prema Baričević i Koska (2017), nakon Drugog svjetskog rata te Domovinskog rata, a prema Franc i dr. (2010), te Župarić-Iljić i dr. (2014), po ulasku u EU, Hrvatska bilježi porast useljavanja migranata. Iako većina suvremene migrantske populacije u Hrvatsku dolazi iz zemalja bivše Jugoslavije, zabilježen je porast useljenika iz Europske unije te ostatka svijeta u odnosu na povijesni kontekst (Baričević i Šelo-Šabić, 2014, str. 60).

Obzirom se nalazi između Srednje Europe i Mediterana, hrvatski teritoriju prošlosti je bio zanimljiv mnogim većim silama zbog svog geopolitičkog značaja. Taj položaj između istoka i zapada Europe postavio je teritorij Hrvatske za „predmet sukoba različitih država i imperija koji su poticali brojne nedobrovoljne migracije“ (Županić-Iljić i Bara, 2014, str. 203). Iako autori naglašavaju kako je kroz raniju povijest količina statističkih podataka ograničena te način njihovog prikupljanja nesistematičan i teško usporediv,¹ njima se ipak prikazuje okvirna slika broja useljenih te iseljenih iz Republike Hrvatske. Autori se slažu kako su u razdoblju od 15. stoljeća te sve do 19. stoljeća vanjske i unutarnje migracije bile vrlo slične onima drugih zemalja u regiji, najviše u pogledu nedobrovoljnih migracija nastalih radi prije spomenutih teritorijalnih sukoba i zauzimanja (Župarić-Iljić i dr., 2014; Mesić i dr., 2011; Franc i dr., 2010). No ta povijest doprinijela je razvoju posebnosti „proizašlih iz takvih migracija, kao što su različite vjerske tradicije, heterogeni etnički sastav i različita kulturna nasljeđa“ (Županić-Iljić i Bara, 2014, str. 203). Ovomogućuje dati okvir za formuliranje integracijskih politika temeljenih na povijesti različitosti, a ne homogenosti društva.

¹ Između ostaloga, razlog tome je i rascjepkanost dijelova teritorija današnje Hrvatske na različite jurisdikcije (Baričević i Šelo Šabić, 2014, str.60; Županić-Iljić i Bara, 2014, str. 203-204).

U 19. te 20. stoljeću, kada je Hrvatska bila dio Habsburške Monarhije, doseljenici su uglavnom bili iz zemalja u regiji te „drugih dijelova Monarhije (s područja današnjih država Austrije, BiH, Mađarske, Češke, Slovačke, Slovenije, Italije, Ukrajine i Poljske)“ (Županić-Iljić i Bara, 2014, str. 203). Županić-Iljić i Bara (2014) smatraju kako je etnička heterogenost društva koja je tako nastala ostala netaknuta sve do kraja I. svjetskog rata, kada su nastupili novi veći migracijski valovi u Europi. Od 1880-ih do I. svjetskog rata možemo govoriti o tzv. razdoblju „otvorenih vrata“ u migracijskoj politici, a vidljiv je znatan porast iseljavanja stanovništva (Županić-Iljić i Bara, 2014, str. 203-205). Nadalje, 1970.-ih godina bilježi se useljavanje radnih migranata iz manje razvijenih dijelova Jugoslavije (Županić-Iljić i Bara, 2014, str. 205). Ovi useljenici uglavnom dolaze iz ruralnih dijelova Bosne i Hercegovine, Crne Gore, Kosova, Makedonije te Srbije. U istom periodu zabilježen je i manji broj preoceanskih doseljenika koji su većinom bili potomci prve ili druge generacije iseljenika.

Imigracija iz europskih zemalja u tom periodu također je bila slaba te je kod preoceanskih imigracija bila riječ uglavnom o povratnicima ili potomcima hrvatskih iseljenika (Županić-Iljić i Bara, 2014, str. 204-205). Za vrijeme 'građevinskog buma' u Hrvatskoj 2000-ih „postojao je i veći nedostatak radne snage, tako da su zabilježeni slučajevi ilegalne radne imigracije u području građevinarstva, čak i iz zemalja Europske unije“ (Božić i dr, 2013, str. 372). Situacija se slično razvijala i u sektorima ugostiteljstva i turizma, koji su najčešći sektori zapošljavanja migranata, radi sezonske potrebe za većom količinom radne snage i zbog činjenice da se migranti služe stranim jezicima (Baričević i Šelo Šabić, 2014, str. 55-63). Kako primjećuje većina autora, Hrvatska je prvenstveno emigracijska zemlja, ali je istovremeno i imigracijska zemlja, „naročito u mirnodopskim razdobljima 20. st., kada dominiraju ekonomske i obrazovne migracije, posebno za migrante iz republika bivše Jugoslavije i europskog jugoistoka“ (Županić-Iljić i Bara, 2014, str. 206).

Dok neki autori smatraju da se čimbenici koji će olakšati integraciju imigranata u Hrvatskoj mogu pronaći u njenoj povijesti, poput prijašnjih iskustava života u multinacionalnim i multikonfesionalnim političkim zajednicama (Župarić-Iljić i dr, 2014, str. 205), drugi pak smatraju kako imigracijske politike Hrvatske još od 1990.-ih obilježava restriktivan pristup prema imigraciji (Baričević i Koska, 2017, str. 8). U svakom slučaju, od kada je ključan vanjskopolitički cilj postao pristupanje Uniji, Hrvatska je krenula u izradu nove migracijske politike. Tako od kraja 1990-ih migraciju u Hrvatskoj obilježava harmonizacija s propisima, regulativama i politikama Europske unije koja se nastavlja i nakon ulaska u zajednicu.

Najveći utjecaj Unijeu smislu harmonizacijevidljiv je na primjeru politika imigracijske kontrolei politika međunarodne zaštite (Baričević i Šelo Šabić, 2014, str.55-59).

Prema podacima Državnog zavoda za statistiku o vanjskoj i unutarnjoj migraciji stanovništva, u 2020. godini zabilježeno je 33.414 osobadoseljenih, a od tog broja 74,7 posto su strani državljani (DZS, 2020). Iako je zabilježen porast u odnosu na 2019. godinu, gdje je bila riječ o 73,8 posto doseljenih stranaca, porast nije nagao niti drastičan. Takav je slučaj i u posljednjih nekoliko godina, kada se radi o gotovo stalnom porastu (v. Tablicu 1). Od ulaska Hrvatske u Europsku uniju,svake godine vidljiv je porast od gotovo 1.000 useljenika. U slučaju Južne Amerike, taj broj jeopćenito manji nego što je to slučaj kod imigranta iz zemalja Europske unije. Ipakznačajniji porast vidljiv je i ovdje u istom razdoblju. Može se primijetiti kako je u zadnjih nekoliko godina porast useljenika ostvaren na oba područja. Ako gledamo ukupne brojke, od 2001. do 2010. godine vidimo sustavan pad broja useljenika: 2001. godine bilo ih je 24.415, a 2010. samo 4.985 doseljenih. Taj se trend mijenja od 2013. godine, te se već 2015. godine broj useljenih gotovo udvostručuje. Uposljednjih nekoliko godina radi se o gotovo neprekidnom porastu koji je premašio stanje iz 2001. godine. Iz ovakvih podataka vidljivo je da je za hrvatsko društvo uistinu nužna rasprava o integracijskim politikama.

Tablica 1. Migracija stanovništva Republike Hrvatske od 2001. do 2020. godine

	Europska Unija	Južna Amerika	Doseljeni iz inozemstva
2001.	3.183	25	24.415
2002.	2.686	36	20.365
2003.	2.513	32	18.455
2004.	2.644	26	18.383
2005.	2.362	43	14.230
2006.	2.687	27	14.978
2007.	2.579	50	14.622
2008.	2.820	45	14.541
2009.	1.739	31	8.468
2010.	997	16	4.985
2011.	1.818	57	8.534
2012.	2.009	58	8.959
2013.	2.644	82	10.378
2014.	3.343	77	10.638
2015.	4.382	82	11.706
2016.	5.555	83	13.985
2017.	5.860	109	15.553
2018.	6.256	125	26.029
2019.	7.644	181	37.726
2020.	8.031	184	33.414

Izvor: Državni zavod za statistiku, 2021

2.2. Konceptualni okvir: državljanstvo, integracija i rad

Istraživanja integracije temelje se na pretpostavkama i definicijama koje su često konfuzne. Ne postoji jedna univerzalno prihvaćena teorija, definicija, pa ni model integracije imigranata (Ager i Strang, 2008, str. 166-173). Iako „su nedosljednosti u metodama i indikatorima kojima se integracija mjeri“ često prisutne, „ona se uglavnom interpretira na temelju vrijednosti, očekivanja, perspektiva i interesa onih kojih se ona tiče“ (Granada, 2013, str.23). U javnom i političkom diskursu, integracija se često koristi kao sinonim za asimilaciju. Integracija se u tom smislu shvaća kao jednosmjerni proces, gdje se od migranta očekuje da se prilagodi i uklopi u postojeću kulturu ili društvo, odnosno prikloni većini bez da većina to „primijeti“ (Castles i dr, 2002, str. 113). Od većine se ne očekuje nikakva promjena, dok manjina mora odbaciti svoj jezik, običaje i/ili kulturu. Drugi klasični okvir proučavanja integracije, a koji nastaje kao reakcija na politike i teorije asimilacije je multikulturalni model integracije. Multikulturalizam se može označiti kao koncept i kao niz socijalnih praksi koje inzistiraju na posebnosti svakog društva te zagovaraju uvažavanje kulturnih razlika imigrantskih skupina (Mesić, 2002, str. 245).

U današnje vrijeme, sve je više autora koji naglašavaju kako integraciju treba shvatiti kao proces, a ne cilj. Prema Granadi (2013), to je proces kojim se migrantima pokušavaju pružiti uvjeti što sličniji onima koje uživa lokalno stanovništvo. Uvjeti o kojima se ovdje govori uglavnom se tiču zaposlenja, obrazovanja, socijalnog života te drugih aspekata povezanih s društvenim životom. U ovom okviru, fokus se stavlja na zakone i prakse koje društvo može implementirati kako bi migrantima bio omogućen pristup uslugama poput obrazovanja, pronalaska zaposlenja i/ili mjesta stanovanja, participaciji u političkim procesima te mogućnost kulturne i vjerske slobode. Proces integracije uključuje velik broj aktera, osim samih migranata; riječ je o javnim službenicima, političarima, donositeljima odluka na državnoj, ali i lokalnoj razini, pružateljima usluga, susjedima, poslovnim suradnicima, kolegama i drugima. (Granada, 2013, str. 24).

Po dolasku u zemlju, imigranti su prisiljeni pronaći svoje mjesto u novom društvu. Pronalazak mjesta stanovanja, posla i ostvarivanje redovitih primanja nije samo po sebi dovoljno kako bi se pojedinci osjećali djelom društva - potrebni su i socijalni i kulturni aspekt. Penninx iznosi heurističku definiciju integracije kao procesa kojim se postaje prihvaćen dio društva. Ta definicija obuhvaća pravno-političku, socioekonomsku te kulturno-religijsku dimenziju

(Penninx, 2007, str. 27). Esser i Callens (2006) govore o socijalnoj integraciji kao o uključivanju ili isključivanju aktera u postojeći socijalni sistem. Iz tog slijedi objašnjenje jednakosti, odnosno nejednakosti u distribuciji tih aktera unutar društva (Esser 2006, str. 7). Dok je ovdje riječ uglavnom o integriranosti u društvo na razini socijalizacije, autori također navode i drugi aspekt integracije, dakle, integraciju u sustav. Riječ je o integraciji u državne institucije koja je način na koji su migranti postali dio operativnog sustava jedne države kroz regulative, zakone te koncepte koje prema njima usmjerava država. Razlika između dva navedena koncepta, socijalne te institucionalne odnosno sistemske integracije, nalazi se u razlici između društveno-individualne te društveno-javne razine. No ta dva aspekta, naglašavaju autori, nisu razdvojiva već se moraju promatrati kao komplementarni pokazatelji integracije (Callens, 2013, str. 6-7).

Sve je veći broj autora koji ovu problematiku konceptualno promatraju kroz prizmu državljanstva, odnosno građanstva. Pri tome, kako naglašavaju, državljanstvo treba poimati široko - ne samo kao pravni status odnosno sklop prava i obveza, nego i u terminima uključenosti i (ne)jednakosti. Ovdje se posebnopaznja pridaje socijalnom te kulturološkom aspektu. Kroz recentnija istraživanja propituje se pojam pripadanja odnosno uključenosti („*belonging*“), čime se shvaćanje državljanstva kao pojma pravne i zakonske sfere širi i na svakodnevni život. Pripadnost je pravo koje imaju i „državljeni i ne-državljeni, a sadržano je u državljanstvu te označava realizaciju uključenosti u političku, ekonomsku, socijalnu i kulturnu sferu života“ (Gordon i Lenhardt, 2007, str. 1187).

Za pojmove integracije i uključenosti, važno je razumjeti kako su ove različite dimenzije državljanstva međusobno povezane. Konkretno, stranac koji želi participirati u različitim aspektima društvenog i institucionalnog života u zajednici mora prvotno zadovoljiti niz zakonom definiranih kriterija (Hrvatski sabor 2019; 2020) koji će mu omogućiti stjecanje prava na boravak i prava koja iz toga slijede (ekonomska, socijalna i druga). Na njegove prilike utječe niz čimbenika, a kako studije pokazuju, među važnima su porijeklo/kultura odnosno socio-ekonomska pozicija – imovinski status, obrazovanje i tip zanimanja (Anderson i dr, 2018; Joppke 2007; Shutes i Walker, 2017). Kako vidimo iz recentnijih istraživanja koja se bave pitanjem *marketizacije* državljanstva (Džankić, 2012; Shachar 2018), najlakši put stjecanju prava boravka i kasnije državljanstva je putem ulaganja značajnih financijskih sredstava u ekonomiju zemlje primateljice, no to je put koji je nedostupan za većinu useljenika. Izuzev nekih posebnih skupina (npr. članovi obitelji, izbjeglice, studenti itd.), većina useljenika svoje pravo na boravak mora ostvariti putem rada u državi primateljici.

Tako niz studija ukazuje kako je uključivanje u zajednicu ovisno o ekonomskim čimbenicima koji mogu biti barijera ili facilitator integracije i uključivanja. Za stjecanje osnovnog prava koje je preduvjet ostalih prava stranaca- pravo na boravak - uz ostale uvjete, nužno je ispuniti stroge ekonomske kriterije (Anderson i dr, 2018; Shutes i Walker, 2017). Konkretnije, svatko mora imati svrhu boravka, a za većinu, ona podrazumijeva radni odnos. Usto, svaka osoba koja želi steći zakonito pravo mora biti ekonomski samodostatna. Rad i samodostatnost tako su preduvjet uživanju drugih prava, uključivo i pravo na stjecanje državljanstva. Istovremeno, rad je i privilegija koju mogu imati samo neki stranci jer je pravo na pristup domicilnom tržištu rada strogo definirano u skladu s potrebama radnog tržišta.

Državljanstvo kao okvir za integraciju podrazumijeva više dimenzija: uživanje prava formalnog statusa stranca na boravku ili državljanina, političku participaciju te socijalan i kulturološki identitet (Gordon i Lenhardt, 2007, str. 1169). No kako ovi autori navode, državljanstvo ne pruža sve te dimenzije odjednom i u jednakoj mjeri za sve. Iako migrant posjeduje državljanstvo ne znači da mu ono pruža sve što uživa i izvorni stanovnik neke države. Istovremeno, kako naglašavaju Anderson i dr. (2018), formalno članstvo ne podrazumijeva nužno i punu uključenost, niti manjak državljanstva ne znači nužno samo po sebi isključenost. Kao primjer može poslužiti investitor ili ugledni stručnjak, koji kao stranac može biti bolje integriran, odnosno može biti veći "*insajder*" od siromašnog državljanina, na primjer žene lošije ekonomske situacije ili pripadnika nacionalne manjine. Takve skupine mogu imati i neka državljanska prava koja su veća od izvornih državljanina, primjerice socijalna prava koja dominantno ovise o radu i ekonomskoj poziciji, a ne o državljanstvu (Anderson i dr, 2018, str. 3-7).

Ova studija fokusira se na pitanje integracije i uključenosti i osobito na to kako nečija pozicija na tržištu rada (zanimanje) i kultura posreduju u integraciji u socijalni i institucionalni okvir. Kako naglašavaju Gordon i Lenhardt (2007), rad možemo shvatiti kao produžetak pripadanja, odnosno uključenosti. Kao što je navedeno, rad je temelj stjecanja osnovnih zakonskih prava migranata (pravo na boravak, naturalizaciju i dr.), ali i prostor u kojem se pojedincipovezuju bez obzira na pojedinačnu pozadinu upravo jer dijele iste uvjete, prostor te 'sudbinu'. Na taj način rad postaje mjesto na kojem se razvijaju građanska prava preko jezičnih, rasnih ili etničkih granica. Nadalje rad je ključan i kod formiranja vlastitog identiteta, ali i odnosa prema društvu. Bitan je za perspektivu svakog pojedinca o samomesebi, ali i za oblikovanje perspektive koju drugi imaju o njemu. Naravno, ograničenja poput vrste posla koju pojedinac obavlja te 'vrijednosti' koju taj posao ima u društvu, mogu djelovati negativno na to kako

društvo vidi pojedinca koji se njime bavi. No čak i ako je rad sam po sebi negativno označen, ne znači da on pojedincu koji ga obavlja neće poslužiti kao odskočna daska za veću integraciju, bolju ekonomsku situaciju ili čak državljanstvo (Gordon i Lenhardt, 2007, str.1191-1202).

Iako se rad može shvatiti kao put prema pripadnosti, taj put ovisan je o onom tko je na njemu, jer nemaju svi jednake uvjete, čak i kada je riječ o istom poslu (Zatz i Boris,2014). Radnici koji nisu državljani često obavljaju tzv. lošije poslove ili s lošijim uvjetima nego što je to slučaj kod državljana. Kako bi bilo moguće razumjeti što pojedini posao daje pojedinom radniku važan je i aspekt mobilnosti. U ovom slučaju on se tiče pokretljivosti na socijalnom, odnosno društvenom te ekonomskom polju (Gordon i Lenhardt, 2007, str. 1199-1201). Očekivano, rad utječe i na ekonomski aspekt integracije pa tako i na socijalizaciju te osjećaj pripadanja i uključenosti u društvo. Zato rad nije samo rad, već put u socijalnu uključenost preko interakcija, socijalnog statusa, poštovanja, mogućnosti, prava i drugog.

Ovdje je zanimljivo vratiti se na početno pitanje, što je uopće integracija, odnosno, kako bi se ona trebala odvijati a da se postigne cilj socio-ekonomske uključenosti. U ranijim istraživanjima, koja su dobrim dijelom integraciju definirale kao asimilaciju, postojala je pretpostavka da useljenici moraju usvojiti obrasce domicilnog društva kako bi povećali svoje mogućnosti za socio-ekonomskom pokretljivošću (Portes i Zhou,1993).To je pristup koji je još uvijek vrlo čest u političkom i javnom diskursu. Međutim, istraživanja pokazuju da asimilacija ne vodi nužno većoj društvenoj pokretljivosti već može učiniti upravo suprotno, dakle, stabilizirati obrasce silazne društvene pokretljivosti (Portes i Zhou, 1993).

U tom smislu, za naš konkretan slučaj bit će zanimljive teorija segmentirane asimilacije koja propituje kako useljenik može koristiti svoje kulturološke različitosti kako bi se integrirao u tržište rada i društvo. Teorija se temelji na pretpostavci da imigrantske skupine, koje su svojevremeno postale manjinama u nekom društvu, imaju složene sisteme društvenih odnosa. Socijalne veze koje su istraživači pronašli tiču se uglavnom sustava pomoći kod adaptacije u novu okolinu. Autori smatraju kako imigranti koji ulaze u etničke skupine koje su čvrsto utemeljene u društvu države primateljice od samog početka imaju pristup materijalnim i moralnim, odnosno društvenim, resursima koji nisu dostupni preko službenih državnih kanala te programa za pružanje potpore i/ili pomoći (Portes i Zhou 1993, str. 86). „Etnički kapital” često djeluje kao zaštita od društvene isključenosti i doprinosi ekonomskoj integraciji i uzlaznoj socijalnoj mobilnosti.

2.3. Relevantna istraživanja integracije u Republici Hrvatskoj

U domaćoj literaturi malo je radova na temu integracije, a to se posebno odnosi na empirijske studije. Značajan doprinos ovoj temi dajerad Božića, Kuzmanovića i Barade iz 2013. godine. Istraživanje je usmjereno na „rasvjetljavanje socijalnog položaja populacije stranih radnika u Hrvatskoj“, odnosno na „njihovu socijalnu, pravnu i ekonomsku integritetnost u hrvatsko društvo, razinu kvalitete života, njihove orijentacije i planove“ (Božić i dr, 2013, str. 368). Naglasak se stavlja na motive dolaska radnika te tržište rada. Ispitujući njihovu prošlost, autori pokušavaju doći do njihovih motiva imigriranja. U fokusu istraživanja su radnici koji dolaze predominantno iz Bosne i Hercegovine, a u kojoj imaju obitelj koju uzdržavaju zaposlenjem u Hrvatskoj. Studija prikazuje temeljna demografska obilježja migranata radnika, njihovo porijeklo, način i motive dolaska te „osnovne trendove u pogledu njihove socijalne isključenosti i diskriminacije, kao i trajnosti migracijskog procesa“ (Božić i dr, 2013, str. 400). Nadalje, studija Božića i suradnika (2013) ispituje transnacionalne veze migrantskih radnika, a manje se bavi lokalnom integracijom, odnosno integracijom u Hrvatskoj. U istraživanju se naglašava aspekt rada, koji je bitan i za ovaj rad, iako se on uglavnom ne povezuje s pitanjem integracije i državljanstva u tolikoj mjeri koliko se ispituju sami uvjeti te motivacije koje su potaknule ispitanike na dolazak u Hrvatsku te traženje zaposlenja. Nalazi autora potvrđuju teorije kako „strani radnici (u Hrvatskoj) najveći broj socijalnih odnosa grade na radnome mjestu“ te je „osjećaj prihvaćenosti pod velikim utjecajem radnih odnosa na poslu“ (Božić i dr, 2013, str. 401). Jedan od bitnih čimbenika u istraživanju je i „izloženost diskriminaciji i nasilju stranih radnika tijekom njihova boravka u Hrvatskoj“ (Božić i dr, 2013, str. 370) koji, zbog vrste uzorka, ne pokazuje isti aspekt na drugim grupama. Ispitanici dolaze iz zemalja bivše Jugoslavije, te kao takvi dijele kulturološku bliskost s hrvatskim društvom, što utječe na diskriminaciju na drugačiji način nego je to slučaj s doseljenicima iz daljih krajeva.

Uz navedeni, još se nekoliko radova bavi problemom integracije u Hrvatskoj na razini empirijskog istraživanja. Ove studije usmjerile su se na problem integracije izbjeglica u domicilno društvo. Rad Murphy i Baričević (2015) proučava integraciju izbjeglica na specifičnim slučajevima Irske te Hrvatske. Integracija se u ovom radu također povezuje s pitanjem rada te zaposlenja i socijalnih veza koje se njime ostvaruju. Nalazi istraživanja pokazuju kako nedostatak zaposlenja dovodi do marginalizacije izbjeglica koji posljedično ostaju bez statusa, ekonomskih i društvenih mogućnosti te postaju ovisni o pomoći države

(Murphy i Baričević, 2015, str. 62). Nadalje istraživanje koje provode i Baričević i Koska (2017) fokusira se na pogled domaćeg odnosno hrvatskog stanovništva na izbjeglice, azilante te manjine u Republici Hrvatskoj. Istraživanje predstavlja kombinaciju perspektive društva te perspektive migranta, prvenstveno pripadnika nacionalnih manjina. Iz te perspektive autori dolaze do zaključka kako se ostvarenja prava tih zajednica uglavnom vezuju uz kulturni aspekt integracije te kako se praksa provođenja pravnih normi te propisa nije razvila u dovoljnoj mjeri. Baričević i Koska (2017) upozoravaju kako pravni, društveni i integracijski „modeli moraju biti krojeni po potrebama samih pripadnika manjinskih skupina te uvažavajući specifični društveni, politički i ekonomski kontekst u kojem se oni primjenjuju“ (Baričević i Koska, 2017, str. 92). Takav nalaz može se primijetiti i kod drugih istraživanja ovog tipa – univerzalan pristup svim migrantima ne može biti adekvatno rješenje problema integracije.

Zanimljiva je studija pod naslovom *Okus doma: kulturnoantropološki osvrt na integraciju migranata u Zagrebu* gdje se autorica, Iva Grubiša (2019) bavi pitanjem integracije izbjeglica kroz uključivanje u kolektiv. Putem programa Okus doma izbjeglicama je pružena prilika za socijalizaciju s lokalnim stanovništvom i prilika za zapošljavanje, što dodatno utvrđuje rad kao bitan aspekt integracije. Postajanjem djela kolektiva izbjeglice su od nepoznatog prostora stvorile mrežu poznanstava te se uključile u život grada Zagreba u koji su došle. Kroz nalaze temeljene na perspektivi samih izbjeglica, ovo istraživanje prikazuje koliko postajanje dijelom zajednice te pronalazak zaposlenja pomaže u stupanju u kontakt s lokalnim stanovništvom. Ipak pitanje integracije ostaje otvoreno jer, kako smatra autorica, nije sasvim jasno u što se integriraju izbjeglice, a integracijskim politikama predviđen ravnopravni interkulturalni dijalog tek treba uslijediti“ (Grubiša, 2019, str. 77).

Iz navedenog pregleda vidljivo je da u literaturi općenito nedostaje istraživanja na temu integracije. Ovaj rad nastoji dati doprinos temi, proučavajući integraciju i državljanstvo kroz prizmu odnosa kulture i rada.

3. Metodologija: cilj istraživanja, metoda i doprinos rada

Cilj ovog rada je utvrditi kako se integriraju stranci u Hrvatskoj i kako u tome posreduje njihov rad i kultura. Pri tome, zanima me kako rad, posredovan kulturom, utječe na formalne i neformalne aspekte članstva: na status, ali i na širu socijalnu i institucionalnu uključenost useljenika. Integraciju promatram kao proces kojim se postaje prihvaćen član društva. Njime se obuhvaća pravno-politička, socioekonomska te kulturna dimenzija (Penninx, 2007, str. 27). Slično kao i kod autora Penninx (2007) te Essera i Callensa (2006), integracija je shvaćena kao socijalna inkluzija, odnosno uključivanje migranta u postojeće društvo te pravni sustav. (Esser 2006, p. 7).

Glavno istraživačko pitanje može se raščlaniti na dva tematska pitanja. Prvo, zanima me kako rad utječe na pravni status stranca (statusboravka/državljanstva) i njihove percepcije uključenosti koju ostvaruju putem svog statusa. Nadalje, zanima me kako rad, uz posredovanje kulture/porijekla useljenika, utječe na njihovu širu socijalnu integraciju.

Istraživanje obuhvaća skupinu imigranata koji su radno sposobni te ekonomski aktivni. Podaci za ovo istraživanje prikupljeni su tehnikom polustrukturiranog intervjua. Korištenjem deskriptivnih pitanja pokušava se dobiti bolji uvid u percepciju ispitanika te se ostavlja prostor za pitanja koja se drugim metodama možda ne bi pojavila (Granada, 2013, str.20). Intervjui su provedeni tijekom svibnja i lipnja 2021. godine.

Postavljena pitanja odnose se na osobne informacije, okolnosti dolazaka te proces dobivanja dozvola/državljanstva, iskustvo zapošljavanja, integracije te ukupni dojam života u Hrvatskoj na institucionalnoj, ali i društvenoj razni. Do ispitanika se došlo metodom snježne grude (*snowball sampling*), a uzorkovanje je započelo kontaktiranjem sudionika ranije poznatih istraživaču (riječ je o osobama iz intervjua 1 te 2) i njihovim daljnjim preporukama te slanjem otvorene pozivnice polaznicima Croaticum programa za učenje hrvatskog jezika.

Inicijalno su traženi ispitanici u dobi od 18 do 65 godina, no zbog društvenih prilika te ograničenja izazvanih vremenom te virusom COVID-19 prisutnim u vrijeme provođenja ovog istraživanja, ono nije uspjelo zahvatiti očekivan broj ispitanika. Ispitano je sedam osoba, pet žena te dva muškarca u dobi između 30 i 50 godina. Intervjui su provedeni na hrvatskom te engleskom jeziku, a ponekad i kombinacijom oba jezika, ovisno o želji ispitanika. Svi intervju provedeni su individualno, a trajali su između četrdeset minuta i sat vremena. Održani su

većinom *online* te u neformalnome kontekstu. Ispitanici su unaprijed informirani o svrsi provođenja intervjua i o temi. Zajamčena im je anonimnost te su pristali na video snimanje putem aplikacije ZOOM te na zvučno snimanje kod intervjua u fizičkom obliku (intervju 7).

Obzirom je korištena metoda snježne grude (*snowball sampling*), intervjuiima je obuhvaćena specifična skupina migranta. Radi se o skupini koja je obrazovanja te kulturološki bliska ili kulturološki 'egzotična'. Većina ispitanika ima završeno više obrazovanje te se bavi profesorskim poslom. Ipak, ispitanice su i dvije osobe sa srednjoškolskim obrazovanjem te dvije osobe koje su se, kao članovi dijaspore, odlučile vratiti u Republiku Hrvatsku. Međutim, riječ je o osobama koje dolaze iz 'poželjnih' ili 'egzotičnih' zemalja (zemlje Europske unije i Latinske Amerike), što je olakotna okolnost u integraciji, a potencijalno i kod stjecanja statusa stalnog boravka i državljanstva. Zbog toga uzorak nije reprezentativan za niz drugih useljenika, npr. niže obrazovane ili pak osobe koji su zbog svoje kulture/etniciteta predmet socijalnih predrasuda. Tako u istraživanje nisu uključeni migranti iz zemalja bivše Jugoslavije, izbjeglice te tražitelji azila.

Kao što je prikazano, u Hrvatskoj je malo istraživanja na temu integracije. U rezultatima sličnih istraživanja većina intervjuiranih pojedinaca dolazi s područja bivše Jugoslavije (Božić i dr, 2013) ili se radi o izbjeglicama (Baričević i Murphy, 2015; Baričević i Koska, 2017; Grubiša, 2019), no na taj način ostavljen je „prazan“ prostor, odnosno dosad nije istraženo kako se integriraju druge skupine useljenika. Također, iako su ova istraživanja uzela u obzir pitanje uključenosti u tržište rada, dosad nije ispitano kako rad i zaposlenje, posredstvom kulture, utječu na različite aspekte integracije useljenika, a to je temeljni doprinos ove studije.

4. Rezultati istraživanja

4.1. Rad i pravni status

Jedno od pitanja na koje ovo istraživanje pokušava pronaći odgovor jest pitanje kako rad utječe na pravni status stranca te što im taj status donosi u terminima prava te institucionalne i socijalne uključenosti. Konkretnije, ono što me zanima jest kako sami useljenici vide svoj status i smatraju li se punopravnim članovima društva. Navedeno sam nastojala ispitati putem sljedećih pitanja: „Koji je bio vaš razlog stjecanja boravka?“, „Kako vam je stjecanje statusa stalnog boravka promijenilo život u Hrvatskoj?“, „Kako po vašem mišljenju vaš status utječe na vašu integraciju u društvo?“, „Kako on utječe na vašu integraciju u institucije u Hrvatskoj?“, „Želite li steći stalno prebivalište ili hrvatsko državljanstvo?“ te „Vjerujete li da možete ostvariti više prava s dozvolom za stalni boravak odnosno državljanstvom?“.

Među ispitanicima, većina ima odobren status stalnog boravka. Samo je dvoje ispitanika imalo hrvatsko državljanstvo u vrijeme provođenja intervjua te ovog istraživanja. Ostali ispitanici (njih troje) stekli su pravo na boravak putem rada ili volontiranja koje se za potrebe ispunjavanja svrhe boravka priznaje kao pandan radu (IUS-INFO 2018), odnosno braka i izvanbračne zajednice (jedna ispitanica), a jedna ispitanica (koja je europska državljanka) nada se stjecanju trajne dozvole za boravak nakon pronalaska zaposlenja.

Ono što većina ispitanika vidi kao problem u stjecanju statusa, odnosno neposjedovanju hrvatskog državljanstva, jest problem birokracije, te problem jezika (koji će biti detaljnije objašnjen kroz ovo poglavlje u sklopu socijalne integracije te rada) kod dobivanja bilo koje vrste dozvole. Proces je nerijetko bio dugotrajan te je dokumentacija često bila zbunjujuća za strance. Ispitanici koji dolaze iz zemalja Europske unije, očekivano imaju nešto drugačije iskustvo u tom pogledu. Proces je za njih znatno olakšan otkad je Republika Hrvatska postala članicom Unije. No, uprkos tome, dvoje od troje ispitanika koji pripadaju toj kategoriji (dolaze iz zemalja Unije) istaknulo je birokraciju te papirologiju kao otežavajuću okolnost. Ispitanica iz intervjua 4 također je spomenula potrebu čestog odlaska na policiju kao negativan faktor.

„Sama činjenica da morate svaku godinu ići na policiju nije ugodna i imate jako puno papira... I u Zagrebu pogotovo je bilo čekanje dva sata na besmisleni red i takve stvari.“ (Intervju 4, 2021).

Ispitanica iz intervjua 7 relativno je nedavno doselila u Hrvatsku te ističe kako za sada nije mnogo razmišljala o razlici između statusa boravka i državljanstva. Ipak tvrdi kako razlika nije značajna te da na nju nebinikako utjecala promjena statusa, barem u odnosu na socijalnu integraciju. U pogledu institucija ipak govori o postojanju razlike koju bi joj državljanstvo donijelo na primjeru posjedovanja hrvatske osobne iskaznice. Iako za sada nije sasvim sigurna što bi bila ta razlika, zbog odnosa s institucijama u budućnosti bi željela imati hrvatsko državljanstvo ili bi barem željela da ga njezina djeca imaju.

„Uvijek mogu prvo pokazati ovu vašu osobnu i nakon toga poljsku osobnu. Ljudi (me) gledaju kad pokažem hrvatsku osobnu iskaznicu (...) kao da sam vaša.“ (Intervju 7, 2021).

Ispitanica iz intervjua 2 te ispitanica iz intervjua 4, kao pripadnice talijanske zajednice, dijele mišljenje o pojednostavljivanju procesa nakon ulaska u EU, no razilaze se u pitanju državljanstva. Ispitanica 2 smatra kako nema velike razlike između prava te beneficija koje ima sa statusom stalnog boravka.

„Sada, kako stoji situacija, meni se čini da nema uopće razlika imam li državljanstvo ili ne od sada od kada je Hrvatska u Europskoj uniji“ (Intervju 2, 2021).

Ona također navodi kako ne želi tražiti hrvatsko državljanstvo, no ističe kako je to stvar osobnih razloga (izazvanih razvodom), a ne osjećaja nepripadnosti ili nepoželjnosti. Nasuprot tome, ispitanica 4 kao jedan od glavnih nedostataka u pravima koje ima uživatelj dozvole stalnog boravka navodi ne mogućnost glasanja.

„Ja bih htjela glasati na primjer... mislim živim petnaest godina u gradu u kojem nemam pravo i nemogu glasati“ (Intervju 4, 2021).

Iako smatra da bi posjedovanje hrvatskog državljanstva doprinijelo kvaliteti njenog života u Hrvatskoj, te da bi pomoglo pojednostaviti birokratske probleme s kojima se susreće, smatra da prava koja bi uživala stjecanjem hrvatskog državljanstva, iako bitna, nisu dostatna da bi se odrekla svog izvornog talijanskog državljanstva.

Za razliku od njih, ispitanici iz Južne Amerike uglavnom nisu naveli pristupanje EU kao značajan faktor (osim ispitanika iz intervjua 6). Ispitanici iz intervjua 1 te intervjua 5 koji su došli zajedno iz Brazila uopće nisu spomenuli utjecaj EU na njihovu situaciju. Čak ni kada su bili priupitani o budućnosti te želji za stjecanjem državljanstva, članstvo RH u EU nije spomenuto kao bitan element. Oboje ispitanika se slažu kako ne vide razliku između

možnosti koje imaju trenutno dok imaju stalniboravaka te onih koje bi mogli imati stjecanjem državljanstva. Oboje ispitanika slažu se da, iako trenutno ne vide razliku u mogućnostima koje bi dobili ostvarenjem statusa državljan RH, je to opcija o kojoj sve više razmišljaju. To objašnjavaju činjenicom što su u Hrvatsku došli prije više od 10 godina te namjeravaju dugoročno ostati u njoj. Iako se nisu susreli s problemima zbog nedostatka državljanstva, smatraju kako bi ono bilo korisno za njihovu budućnost u Hrvatskoj. Ispitanik iz intervjua 1 referirao se na činjenicu da Hrvatska ne dozvoljava dvojno državljanstvo u njegovom slučaju te kako bi se morao odreći svog brazilskog državljanstva. Za razliku od Ispitanice 4 koja se ogradila od sentimentalne i patriotske veze s Italijom, on ističe upravo kako bi se odricanjem brazilskog državljanstva u korist hrvatskog odrekao svoje prošlosti, predaka i roditeljske kulture.

„Budući da sam Brazilac i sve moje, posljednje tri generacije, morao bih se odreći svoje prošlosti i državljanstva svojih roditelja da postanem Hrvat“ (Intervju 1, 2021).

Slučaj ispitanika iz intervjua 3 i intervjua 6 drugačiji je s obzirom na to da su oboje po dolasku u Hrvatsku imali hrvatsko državljanstvo. Njihov slučaj pruža drugačiju perspektivu u usporedbi s ostalim gore analiziranim odgovorima. Ovi ispitanici stekli su državljanstvo zbog posebnih okolnosti, naime riječ je o pripadnicima dijaspore (u slučaju ispitanika 6) te dobivanju državljanstva na temelju braka s hrvatskim državljaninom, u kojem slučaju su i djeca nositelji hrvatskog državljanstva (ispitanica 3). Kako je spomenuto ranije, članstvo u Uniji nije bilo značajan faktor za selidbu u Hrvatsku ili traženje državljanstva kod ispitanika iz Južne Amerike, osim u slučaju ispitanika 6, gdje je članstvo RH u EU bilo snažan pokretač procesa traženja državljanstva.

Kako navodi, ono „olakšava stvari da možeš putovati svugdje i znaš da postoji ta šansa da ako ništa nemogu raditi tu mogu i u Francusku i u Španjolsku i svugdje“ (Intervju 6, 2021).

Nadalje ispitanik 6 spominje postojanje olakotnih okolnosti koje proizlaze iz činjenice da ga se tretira po pravilima koja vrijede za druge državljane RH, a ne za turiste ili strance. Nasuprot tome, ispitanica 3 ističe postojeći jaz između državljan RH koji su rođeni i odrasli u Hrvatskoj i onih koji nisu. Oba ispitanika slažu se oko toga kako je stjecanje državljanstva prije dolaska u Hrvatska bilo olakotna okolnost za njih te kako bi im bilo mnogo teže pronaći posao bez posjedovanja svih dokumenata.

Iako su svi ispitanici izjavili kako razmatraju opciju traženja državljanstva, većina ih ne vidi veliku razliku u pravima ili mogućnostima koje bi dobili po završetku procesa pa ostavljaju tu odluku za budućnost. Naravno, valja uzeti u obzir i probleme s kojima se neki od njih susreću, a koji se tiču odricanja vlastitog državljanstva u korist stjecanja hrvatskog državljanstva. Dok je za neke to samo stvar zadržavanja većih mogućnosti, za neke je to pitanje kulture, vlastite povijesti i pripadnosti. U trenutku odricanja vlastitog državljanstva te preuzimanja novog, migrant se odriče 'sigurne luke' povratka kući, koja uvijek postoji kao opcija (osim u iznimnim slučajevima, no u ovom radu riječ je o migrantima koji dolaze zbog ekonomskih ili osobnih, a ne ratnih ili političkih razloga).

4.2. Rad i socijalna integracija

U ovom potpoglavlju bavit ću se pitanjem kako rad i tip zaposlenja, posredovan kulturom, utječe na socijalnu integraciju migranta. Ispitanicima su bila postavljena sljedeća pitanja: „Koliko je lako/teško pronaći posao u Hrvatskoj?“, „Osjećate li se pozitivno ili negativno diskriminirano na hrvatskom tržištu rada?“, „Jeste li zadovoljni onime što radite te radnim uvjetima koje imate?“, „Smatrate li da vaše zaposlenje odgovaravašem stupnju obrazovanja i očekivanjima?“, „Smatrate li da vaš rad pomaže vašoj društvenoj integraciji?“ te „Stječete li prijatelje i poznanike izvan svog radnog mjesta?“

Svi ispitanici u trenutku provođenja intervjua imali su posao, osim ispitanice iz Poljske (intervju 7). Nadalje treba napomenuti kako, zbog uzorka, četvero osedmero ispitanika (intervju 1, intervju 5 te intervju 6) imaju fakultetsko obrazovanje te profesorsku diplomu.

U slučaju ispitanika 1 koji je instruktor plesa, model te plesač, radna iskustva se razlikuju. Ispitanik je svjestan da se nalazi u jedinstvenoj situaciji s obzirom na svoje porijeklo kod traženja vrste posla koja ga zanima. Ipak, izražava nezadovoljstvo zbog malog broja mogućih poslova, te manje plaće nego u većim zemljama čija je estradna scena veća no u Hrvatskoj. Ističe, međutim, da manja scena također znači i manji broj konkurenata. Ispitanik 1 svoje radno iskustvo u Hrvatskoj opisuje kao izuzetno pozitivno, no svjestan je prepreka koje postoje. Jedna od njih jest činjenica da samo nastupanje nije dovoljno te da uglavnom mora imati još neki izvor prihoda. U njegovom slučaju to je vođenje plesne grupe te tečajeva plesa. Jedini problem s kojim se susreo kao stranac ticao se činjenice da, jer nije hrvatski državljanin, nema mogućnost nastupiti na jednom od najvažnijih događanja za glazbenu industriju u Hrvatskoj. Na pitanje o promjeni posla odgovorio je slično kao i većina drugih ispitanika – ne smatra to problemom, osobito radi svojeg atraktivnog zanimanja (plesać).

„Ponudio sam nešto drugačije što ljudi nisu imali. A budući da sam Brazilac, Brazilac i plesač, s time se ljudi vrlo lako povezuju“. (Intervju 1, 2021)

Nadalje, kao migrant koji ne dolazi iz jedne od zemalja EU ili čak šire, Europe kao kontinenta, smatra kakou Hrvatskoj ima više prilika čak i ako se odluči prekvalificirati za drugi tip zanimanja. Što se tiče sklapanja prijateljstva ispitanik 1 smatra kako mu je posao donio mnogo mogućnosti za upoznavanje ljudi sa sličnom pozadinom i interesima. U njegovom slučaju, radi se većinom o domicilnom stanovništvu. Prijateljstva koja je sklopio putem posla, dijelom kroz medijsku ekspoziciju, a dijelom kroz tečajeve plesa, smatra ključnima za prilagodbu te aktivan život u hrvatskom društvu.

Kao i u prethodnom potpoglavlju, ispitanici 1 i 5 dijele neke stavove obziromsu došli zajedno kao članovi volonterske udruge te su u isto vrijeme odlučili preseliti iz Kutine u Zagreb. Oboje smatraju svoje prvo radno iskustvo značajnim za daljnju prilagodbu u društvo i zajednicu u Republici Hrvatskoj. Volontersko iskustvo u sklopu katoličke zajednice u manjem mjestu (Kutina) postavilo ih je u jedinstvenu situaciju – od starta su percipirani kao korisni članovi zajednice te kao dobrodošli pojedinci. Takva inicijalna reakcija omogućila im je da se osjećaju prihvaćeno te im je pružila broje prilike za interakciju s lokalnim stanovništvom. Ispitanica 5 ističe kako je to bilo izuzetno značajno za nju te za početak interesa i želje da ostane u Hrvatskoj te da se uključi u hrvatsko društvo. U slučaju trenutnog radnog odnosa ispitanica je relativno zadovoljna uvjetima – bitno je spomenuti kako je u trenu provođenja intervjua dobila promaknuće te još nije bila u potpunosti sigurna kakvi su uistinu uvjeti. Kao zaposlenica u *call* centru, što je posao koji je radila inicijalno, ujedno i često mjesto na kojem se zapošljavaju migranti uglavnom zbog znanja stranih jezika, nije bila nezadovoljna no to nije ni smatrala mjestom dugoročnog zaposlenja. No za promjenu posla smatra kako bi joj nedovoljno znanje hrvatskog jezika bio `uteg` te velik izazov. Jedna od prednosti koje je stekla radeći u *call* centru je stvaranje veza s kolegama koji su također stranci. Značajnu povezanost ostvarila je i s pojedincima koje je upoznala kroz različite aktivnosti.

Njeno je iskustvo slično onome ispitanika iz intervjua 6. U njegovom slučaju aktivnosti koje je započeo zbog različitih interesa donijele su mu veći broj poznanstava i prijateljstva nego sam posao. Kao i ispitanica 5, u vrijeme provođenja intervjua, ispitanik 6 dobio je novi posao te se odgovori temelje na prijašnjim radnim iskustvima u Hrvatskoj. Prvi posao Ispitanika 6 bio je na recepciji hotela zaposlen je radi znanja jezika te ističe to iskustvo kao prekretnicu u učenju hrvatskog jezika. Ipak ističe kako je iznimno teško pronaći posao bez poznanstava i

radnog iskustva unutar Hrvatske. Također spominje jezik kao glavni problem kod pronalaska posla. Ipak, sada je zaposlen na radnom mjestu koje je povezanije s njegovom strukom (menadžment) te je posljedično i zadovoljniji. Iako je zbog posla stekao brojna poznanstva, smatra kako mu je većina prijatelja iz različitih krugova primjerice s radionica ili tečajeva. Ističe participaciju na tečaju Croaticum gdje je, za razliku od ispitanika 1 te ispitanice 5 koji su hrvatski učili samostalno, upoznao mnogo stranaca koje smatra bliskim prijateljima.

Ispitanici 2, 3, 4 te 7 su profesori koji rade u struci (izuzetak je ispitanica 7 o kojoj će više biti riječ na kraju potpoglavlja). Ispitanica 2 ima specifičnu situaciju iz dva razloga. Prvi razlog je to što je vlasnica vlastite škole stranih jezika te pitanje promjene posla ne smatra realnim ni poželjnim. Posljedično tome, vrlo je zadovoljna svojim radnim uvjetima te poslom koji obavlja. Ističe kako joj je škola stranih jezika omogućila povezivanje sa širokim krugom ljudi u struci i izvan nje, te su joj mnogi od njih postali bliski prijatelji. Drugi razlog je što je izvorni govornik talijanskog jezika i ujedno profesor, što joj je uvelike pomoglo u pronalasku prvog posla i kasnije otvaranja vlastite škole stranih jezika.

Slična situacija vidljiva je i kod ispitanice 3, koja je također zbog svojih profesorskih kvalifikacija te znanja španjolskog jezika, pronašla posao bez poteškoća. Iako je zadovoljna radnim uvjetima, poslodavcem, kolegama te plaćom, odlučila se vratiti u Argentinu. Razlog tome je što se ne osjeća integrirano u društvo. U njenom slučaju, posao nije bio faktor koji joj je pomogao u sklapanju prijateljstva i poznanstava, iako ističe kako su svi izuzetno ljubazni i prijateljski naklonjeni. Ni u jednom trenutku nije se osjećala kao dio zajednice te se nije povezala s društvom i ljudima oko nje, čak ni s onima koji su joj kulturološki slični. Iako je zaposlena u „Latino okruženju“, gdje su svi kolege izvorni govornici španjolskog jezika kao i ona, te obzirom na iskustva drugih ispitanika koji su došli u svojim dvadesetim godinama ili ranim tridesetima, nameće se zaključak kako je činjenica da je došla kao zrela osoba, na polovici svoje radne karijere (u 49. godini života), okolnost koja joj je otežala integraciju kakvu su ostvarili ostali ispitanici u ovom istraživanju.

Iz perspektive ispitanice 3, slično kao što je iznio i ispitanik 1, Hrvati se na početku čine neljubaznima, nepristupačnima ili čak zatvorenima, no to oboje ispitanika pripisuju strahu od jezika – tj. činjenici da Hrvati nisu u svakodnevnom životu navikli komunicirati s osobama koje ne razumiju ili govore hrvatski jezik. Kao posljedica toga, inicijalna reakcija, ton ili fraze koje osobe koriste mogu se činiti neljubaznima ili grubima, no oboje ispitanika naglašavaju

kako su, u njihovom iskustvu, većina pojedinaca na koje su naišli bili izrazito spremni pomoći. Slična iskustva iznose i ostali ispitanici.

U intervjuu 4 riječ je o ispitanici koja je došla na postdiplomski studij u Zagreb te po njegovom završetku pronašla posao te ostala u Hrvatskoj. Iako je prvi posao pronašla relativno lako, još uvijek nije pronašla stalni posao. Naime, radi nekoliko poslova kao vanjski suradnik - na pojedinačnim projektima te u suradnjama s institucijama i pravnim osobama. Iako zadovoljna, s takvim tipom angažmana nemože ostvariti istu razinu ekonomske i financijske sigurnosti kao što bi mogla sa stalnim poslom. Jedan od problema koje navodije što ne radi u struci. Zaposlena je kao profesor talijanskog jezika te većinom obavlja poslove koji zahtijevaju ili podučavanje ili prevođenje – no ona je profesor povijesti. Financijska i ekonomska sigurnost bitan su faktor u integraciji migranta u društvo, jer ako osoba ima stalan izvor prihoda osjećat će se sigurnije u društvu te će gledati na svoj život u stranoj državi kao na stabilan, a ne kao na privremenu situaciju koja ograničava ostvarenje punih mogućnosti u tom društvu i državi. Na primjeru ispitanice 4 vidljiv je paradoks lakog pronalaska posla, no nemogućnost pronalaska stalnog zaposlenja. Ispitanica smatra kako bi vrlo lako mogla pronaći novi posao, no ne i stalan posao. Ipak smatra kako joj je ovdje lakše nego u Italiji, gdje samim time što je Talijanka ne bi mogla naći tip posla koji obavlja trenutno, a to je predavač talijanskog jezika. Kroz poslovnu mrežu ispitanica je upoznala većinu prijatelja, na fakultetu i sudjelovanjem na konferencijama. Jedan od čimbenika koji se pokazao ključnim za njenu odluku da ostane u Republici Hrvatskoj je stambeno pitanje. Kao što je spomenula i većina ispitanika iz zemalja Latinske Amerike; kvaliteta života je bolja je u Hrvatskoj. U njenom slučaju riječ je o tome koliko treba izdvojiti za stanarinu te koliko joj ostaje kako bi se mogla baviti aktivnostima u slobodno vrijeme.

Drugačije iskustvo imala je ispitanica iz intervju 7 koja je u Hrvatsku došla iz Poljske zbog ljubavi relativno nedavno (u rujnu 2020. godine). Ispitanica je nekoliko semestara učila hrvatski jezik te je, po doseljenju u Zagreb (prije mjesec dana), počela intenzivnije tražiti posao. Dok je boravila u Zaprešiću prijavljivala se na oglase za posao no bez uspjeha. U njenom slučaju nije riječ o koncentriranju samo na poslove koji su u skladu s njezinom strukom. Naime, ispitanica se prijavljivala na raznovrsne oglase, no bez rezultata. Na primjeru ispitanice 7 uočljiv je problem nemogućnosti pronalaska posla iako posjeduje fakultetsko obrazovanje te dolazi iz tzv. 'poželjne' zemlje, odnosno iz EU. U usporedbi s Poljskom, iz koje dolazi, smatra kako je proces traženja posla u Hrvatskoj iznimno naporan i težak. Dok je u Poljskoj provela ne više od mjesec dana bez posla, ovdje ispitanica posao traži preko devet

mjeseci. Kao glavnu prepreku dobivanju posla i ona iznosi jezik, odnosno problem prepoznavanje kvalifikacija koje je stekla u Poljskoj. Ispitanica 7 iznosi kako bi bilo poželjno da hrvatsko stanovništvo, poslodavci, pa i vlada Republike Hrvatske, na materinji jezik stranaca koji žele živjeti u Hrvatskoj, gledaju kao na prednost te da otvore više mogućnosti u smjeru iskorištavanja tih znanja, umjesto da se fokusiraju samo na znanje ili ne znanje hrvatskog jezika. Slične su stavove imali i ostali ispitanici. Iako je većina ispitanika (izuzev ispitanika 1) posao dobila na temelju znanja svog materinjeg jezika, koji je u hrvatskom društvu percipiran kao atraktivan, neznanje hrvatskog jezika nametnulo se kao problem.

Ispitanici su uglavnom zadovoljni radnim mjestima na kojima se nalaze, no nekolicina ipak smatra kako je riječ o prijelaznoj fazi te želi pronaći bolji posao. Izuzetak je ispitanica iz intervjua 4 koja je otvoreno nezadovoljna trenutnim zaposlenjem u odnosu na svoje obrazovanje te kvalifikacije. Neizostavan je i problem s kojim se susreće ispitanica 7 – nemogućnost pronalaska posla. Međutim svi zaposleni se slažu kako je posao prilika putem koje se ostvaruje veća integracija u društvo. Gotovo svi ispitanici upoznali su svoje prijatelje ili izravno na radnom mjestu ili posredno preko njega. Također, većina ispitanika spomenula je radno okruženje kao mjesto na kojem može vježbati hrvatski jezik.

Ovdje je važno istaknuti problem jezika, koji je blisko povezan s kulturom, integracijom pa i zaposlenjem, kao što je bilo vidljivo iz prethodnih potpoglavlja, gdje je nekolicina ispitanika navela jezik kao glavnu prepreku. Jezična barijera te problemi koje ona za sobom povlači ono je oko čega se svi ispitanici slažu. Jezik kao problem provlačio se kroz sve intervjue te kroz različite teme i situacije u iskustvima života migranata unutar hrvatskog društva. Svi (1-7) ispitanici složili su se oko toga da je izrazito bitno znanje hrvatskog jezika kako bi se uspjeli aktivno uključiti u hrvatsko društvo. Većina je također istaknula kako smatraju znanje hrvatskog jezika velikom prednošću i gotovo uvjetom za pronalazak zaposlenja.

Obzirom da ispitanici ove studije dolaze iz kulturološki bliskih ili „egzotičnih“ zemalja, većina ispitanika u ovom istraživanju vidjela je svoje porijeklo kao prednost, a to se, kako smatraju, odrazilo i na njihovu ekonomsku i socijalnu integraciju. U većini slučajeva, njihovo porijeklo i kulturološka specifičnost poslužila je kao „odskočna daska“ u integraciji. U tom pogledu može se primijetiti kako, iako je materinji jezik ispitanika bio beneficijalan u pronalasku posla, problem nastaje kod pitanja mobilnosti na mjestu zaposlenja te osjećaja uključenosti u šire društvo. Nalazi istraživanja ukazuju da, kako bi se stranci osjećali uključeno u hrvatsko društvo, moraju naučiti hrvatski jezik barem do neke razine.

Kroz intervju 1 i 5, gdje je riječ o dvoje ispitanika koji su zajedno došli iz Brazila, vidljivo je kako su oni, kao prvi koji su se odlučili na ostanak u RH, pomogli drugima koji su došli nakon njih. Ispitanica 5 ističe kako je bitno imati nekoga iz svoje kulture ili zemlje tko se već susreo sa svim poteškoćama oko izrade vize te prikupljanja potrebnih dokumenata. Kako ističe ispitanik 1, čak i ako se daljnji prijateljski odnosi ne razvijaju, uvijek postoji mogućnost da se u bilo kojem trenutku života u Hrvatskoj ponovno uključi u svoju etničku zajednicu. Ispitanica iz Brazila (intervju 2) ipak je izrazila bližu povezanost s portugalskom zajednicom uz čiju pomoć je i našla posao.

Na primjeru ispitanica 2 i 4 također je lako uočljiv pozitivan učinak povezanosti s talijanskom zajednicom u Hrvatskoj. Ispitanica 1, koja je po dolasku imala supruga, je preko ostvarivanja kontakata unutar talijanskog veleposlanstva te talijanske zajednice u Zagrebu pronašla posao kao profesor talijanskog jezika te u konačnici, zbog dobre povezanosti s tom zajednicom, bila je u mogućnosti i otvoriti svoju vlastitu školu za strane jezike. Iako je ispitanica 4 došla pod drugačijim okolnostima, kao studentica, ipak se povezala s talijanskom zajednicom u Zagrebu te je preko nje pronašla i prvi i sadašnji posao.

Iako ispitanici 1 i 7 ne izražavaju blisku povezanost s kulturološkim i/ili etničkim skupinama kojima pripadaju, oboje su izjavili kako se povremeno druže s pripadnicima tih skupina te kako im to predstavlja zadovoljstvo jer osjećaju posebnu razinu razumijevanja za svoje probleme te stavove, na koju ne nailaze u tolikoj mjeri kod pripadnika drugih skupina te u *mainstream* društvu.

Na primjeru ispitanika 3 i 6 uočljiv je problem `integracije na papiru` koji dolazi u sukob sa stvarnim osjećajem integriranosti koje te osobe imaju. Ispitanik 6 ima hrvatske korijene te je bio bolje upoznat s hrvatskom kulturom i više involviran u učenje jezika, no imati hrvatske korijene i obitelj u Hrvatskoj ne znači nužno i imati i ulaznicu u društvo. Ispitanica 3, iako nema hrvatske korijene, ima hrvatsko državljanstvo, ali nije integrirana u društvo. No zbog svojih jedinstvenih sposobnosti (španjolski jezik te profesorska diploma) dobila je posao bez problema.

U kontrastu s ovim 'jakim' etničkim skupinama, bitno je spomenuti i drugačiji tip iskustva koji je uočljiv kroz primjere poput onoga u intervjuu 7 (ispitanica iz Poljske). Riječ je o etničkoj skupini koja nema snažan utjecaj ili velik broj članova unutar društva države primateljice pomoću koje bi pojedinac mogao profitirati lakše nego kroz *mainstream* društvo te pomoć koju pruža država primateljica putem službenih kanala (Portes i Zhou, 1993, str.

87). Primjer poljske zajednice u Hrvatskoj nameće se kroz ovo istraživanje kao tip zajednice čijom pripadnošću ispitanica nije ostvarila korist u smislu ekonomskog napretka, iako se zahvaljujući kulturološkoj bliskosti osjeća društveno prihvaćeno.

4.3. Utjecaj kulture na socijalizaciju/integraciju

Kao što je navedeno, kultura se pokazala značajnim faktorom u integraciji ispitanika. Kako su primijetili i ispitanici iz intervjua 1, 3, 5 i 6, iako Brazil, Argentina i Čile možda nisu percipirane kao napredne zemlje, ipak se, dijelom zbog 'egzotičnosti', doživljavaju pozitivno u domicilnom društvu.

U slučaju ispitanika 1 te ispitanice 5, kultura je bila vrlo bitan i značajan čimbenik u socijalizaciji s lokalnim stanovništvom. Kada su tek doselili u Hrvatsku (Kutina), kako oboje spominju, činjenica da su iz Brazila omogućila im je upoznavanje širokog kruga ljudi iz lokalne zajednice. Nadalje, navode kako je domaće stanovništvo njihovu kulturu, pa posljedično i njih same, doživljavalo izrazito pozitivno.

„To je plus i veliki plus za koji znam da nije povezan sa mnom, ali je povezan s njihovim mišljenjem o mojoj zemlji“ (Intervju 1, 2021).

„Imala sam priliku izgraditi zaista sjajan odnos koji imam s većinom tamošnjih obitelji, a i dalje... i osjećam se jako, osjećam se vrlo dobrodošlo kad god poželim otići... oni uvijek me pozivaju 'Dođi, molim te, dođi'“(Intervju 5, 2021).

Brazilska kultura, kako ispitanici navode, domicilnom je stanovništvu bila zanimljiva te su zbog nje pozivali ispitanike na različite aktivnosti, druženja te događaje koji su bili predominantno pohađani od strane lokalnog društva. Oboje ispitanika primjećuju značajan *benefit* u ostvarenim socijalnim kontaktima zbog svoje kulturološke pozadine.

„Svaki put kad kažem da sam Brazilac, primijetio sam da dobivam dodatnu pažnju koju nisam imao prije nego što sam rekao da sam iz Brazila. Tako da mi to stvarno, jako puno pomaže“ (Intervju 1, 2021).

Iako se odgovori ispitanice 5 gotovo potpuno preklapaju s onima ispitanika 1, postoji jedna ključna razlika. Riječ je o diskriminaciji. U slučaju ispitanice 5, diskriminacija se pojavila u obliku rasizma temeljenog na boji kože. Ispitanica je doživjela neugodne poglede te komentare, koje često ne razumije u potpunosti zbog jezične barijere, te povremene blaže

fizičke napade, poput „šutanja“ u javnom prijevozu (intervju 5). Jedan od primjera je i situacija koja se ponavlja gotovo svakodnevno, kada posjećuje lokalnu trgovinu: zaštitarsko osoblje prati je kroz cijeli objekt od samog dolaska pa sve do odlaska. Autori Portes i Zhou također navode kako se unutar svojih zemalja porijekla migranti nisu susretali s problemima predrasuda te diskriminacije, pa ni rasizma temeljenog na boji kože, religiji, rasi i slično, koje doživljavaju u zemljama u koje su doselili, te kako to predstavlja novu prepreku i izazov koji je uglavnom u potpunosti neočekivan. Uprkos tome, iako se ispitanica susrela s diskriminacijom na temelju boje kože, kulturološka pozadina iz koje dolazi ipak je, kako smatra, većinom pozitivno utjecala na njenu socijalnu integraciju u društvo. Početni interes koji pojedinci s kojima je bila u kontaktu iskazuju, a koji je u značajnoj mjeri povezan s njenom kulturom, uvelike je djelovao kao poticajan faktor za daljnja prijateljstva.

„Osjećam da su zaista takvi s nama, pogotovo imaju posebnu ljubav prema Brazilcima“ (Intervju 5, 2021).

Vrlo slična iskustva navode ispitanice iz Italije. Izuzev u ovoj te prošloj godini, a vezano uz situaciju COVID-19,² obje ispitanice (intervju 2 i 4) svoju talijansku kulturološku pozadinu percipiraju kao plus u integraciji u hrvatsko društvo. Značajan interes od strane lokalnog stanovništva uvijek je, navode, prisutan kada čuju da je riječ o Italiji upravo zato što je to zemlja koja je bliska Hrvatskoj.

„To znam da i svi moji prijatelji, baš smo komentirali, da mi smo naviknuti biti dobrodošli kao Talijani odje... Njihove reakcije su pozitivne... Zato što, mislim, Italija, to nije nepoznata zemlja, oni odmah žele pričati o Italiji, politika, putovanje, hrana (...)“ (Intervju 4, 2021).

„Puno, puno ljudi koje sam tu upoznala su bili jako zaštitnički prema meni, mislim da su htjeli pomoći. Tako da to što sam stranac nije bio minus, nego kao čak neki plus“ (Ispitanica 2, 2021).

Ispitanica 7 iz Poljske, kao pripadnica slavenske kulture, smatra kako je bila u velikoj prednosti pred drugim strancima koje je upoznala upravo zbog sličnosti kultura. Iako poljska

²Ispitanice navode da su do prošle godine osjećale poželjnima, te su unutar hrvatskog društva bile prihvaćene bez predrasuda. Međutim, u situaciji koja je nastala zbog pojave COVID-19 virusa, te zbog pojačanog broja zaraženih i drastičnog pogoršanja situacije u Italiji, tijekom prošle godine, ispitanice su se osjećale nelagodno u hrvatskom društvu, u kojoj su živjele preko deset godina, svaki put kada bi u javnosti govorile talijanskim jezikom.

zajednica nije snažno utjecala na njen pronalazak posla ili integraciju u društvo, ispitanica se lakše uključila u lokalnu zajednicu upravo zbog bliskosti kultura. Nadalje ispitanica primjećuje značajnost činjenice da dolazi iz Europske unije, koju spominju i ispitanice 2 te 4.

„Moja prednost uvijek ovdje je da dolazim iz Europske unije” (Intervju 7, 2021) – što potvrđuje pretpostavku o lakšoj integraciji osoba koje dolaze iz 'poželjnih' zemalja, poput onih Europske unije.

Nadalje, osjećaj pripadnosti kod migranata, očekivano se promijenio od samog dolaska do sada kada su bolje upoznati sa sustavom, društvom, kulturom te jezikom. Kao što je navedeno ranije, iznimka je slučaj ispitanice 3 koja dolazi iz Argentine i koja ne smatra da bi vrijeme bio značajan čimbenik u njenoj integraciji. Iz njene perspektive, dob kada se osoba doselila u novu državu igra značajnu ulogu u njenoj prilagodbi – što je osoba starija, prilagodba će biti teža i zahtjevnija. Na taj način ispitanica ima dojam da joj je, to što dolazi iz Latinske Amerike, odmoglo na razini vlastitih očekivanja prema svojoj integraciji. Naime, prema njenom stavu, socijalni obrasci u Hrvatskoj i njenoj zemlji su vrlo različiti, a to ovoj ispitanici predstavlja veliku socijalnu barijeru.

4.4.Rasprava

Prethodno poglavlje pokazalo je stavove ispitanika te njihova vlastita iskustva unutar hrvatskog društva. Pogledom na pravni aspekt, većina ispitanika ne vidi izravnu razliku u statusu stalnog boravka i statusu državljanstva. Usprkos tome što ispitanici razmatraju opciju traženja državljanstva,uglavnom smatraju da im sadašnji status i prava nose dostatne koristi u pogledu prava i uključenosti u institucije i društvo. Ovo potvrđuje da je državljanstvo u suvremenom svijetu kompleksan pojam i da ga se ne može promatrati terminima „rivalstva” između državljana i ne-državljana, gdje se državljanici shvaćaju kao 'insajderi', a nedržavljanici kao 'outsajderi'(Anderson i dr. 2018). Kao što državljanstvo ne znači nužnu punu uključenost, tako niti njegov nedostatak ne znači nužno isključenost. U ovoj studiji, većina ispitanika smatra da je ostvarila zavidnu socio-ekonomsku uključenost, a u tome kao glavne pretpostavke vide svoj posao (zanimanje), odnosno porijeklo i kulturološke značajke.

Kao što je već spomenuto ranije, osoba koja želi steći zakonito pravo mora imati svrhu boravka, a ona je u slučaju većine ispitanika bila radni odnos. Pitanje državljanstva povezano je s pitanjem socijalne uključenosti te pitanjem rada. Esser i Callens (2006) govore o

socijalnoj integraciji te integraciji u sustav koje je vrlo teško razdvojiti. To je vidljivo i na primjeru ovog istraživanja. Ispitanici su većinom putem rada uspostavili društvene veze te ostvarili pravni status. Sami ispitanici izrazili su važnost rada u procesu dobivanja statusa stalnog boravka (izuzev ispitanice 7 koja još nije zaposlena, te ispitanika 3 i 6 koji već imaju hrvatsko državljanstvo). Tako rad postaje cilj, ali i čimbenik u procesu integracije (Gordon i Lenhardt, 2007). Obzirom da rad utječe na pravni, ali i na socijalni aspekt integracije, što je vidljivo i u ovom istraživanju, rad postaje privilegija koju mogu imati pojedini migranti (Anderson i dr. 2018). Rad postaje glavni način uključivanja u društvo; preko interakcija koje se ostvaruju unutar radnog mjesta, socijalnog statusa, poštovanja, dobivenih mogućnosti te prava koja on za sobom povlači. Pojedinci radom ostvaruju različite *benefite*, a iz navedenih iskustava, riječ je uglavnom o socijalizaciji s lokalnim stanovništvom, osjećaju uključenosti u okolinu te ostvarenju ekonomske sigurnosti. Financijska i ekonomska sigurnost značajan su čimbenik u integraciji u društvo što su pokazali i nalazi ovog istraživanja. Ispitanici (posebice ispitanica 4 te 5) naglasili su kako im ekonomska situacija u Hrvatskoj pruža mnogo veće mogućnosti nego je to bio slučaj u njihovim zemljama. Tako se i u ovom istraživanju potvrđuju teorije koje spominju autori poput Gordona i Lenhardta (2007): rad postaje mjesto na kojem se razvijaju građanska prava preko jezičnih, rasnih ili etničkih granica. Svi zaposleni ispitanici slažu se kako se putem zaposlenja ostvaruju prilike koje omogućavaju veću integraciju u društvo. Sklapanje socijalnih veza predstavlja mogućnost za pojedinca da postane integriraniji član društva odnosno da se on osjeća uključenije u društvo u kojem se nalazi. Socijalni kontakti u tom pogledu značajno utječu na različita polja života migranta u novom društvu. Osim zaposlenja, utječu i na brzinu kojom će migrant upoznati kulturu i zemlju u kojoj se nalazi. Također njihov utjecaj je vidljiv i kod sklapanja daljnjih veza, poznanstava, ostvarenja novih resursa te jačeg osjećaja solidarnosti (Granada, 2013, str. 39-41).

Ipak, uključivanje u društvo ne ovisi isključivo o samim migrantima već je ovisno i o državi primateljici, odnosno o domicilnom društvu. To je kompleksan proces koji formiraju politike države primateljice, vrijednosti i predrasude društva u državi primateljici te karakteristike ko-etničke ('coethnic') zajednice (Portes i Zhou 1993, str. 83). Kako su ispitanici ove studije iz kulturološki bliskih ili „egzotičnih“ zemalja, njihova pozadina u većini je slučajeva pozitivno utjecala na njihovu ekonomsku i socijalnu integraciju. Također, vidljivo je da oni migranti koji dolaze iz poželjnih zemalja imaju manji problem kod stjecanja potrebne dokumentacije. Primjer su upravo ispitanici ovog istraživanja. Iako navode problem birokracije, svi

naglašavaju kako proces nije bio kompliciran – što je gotovo suprotno iskustvo onome koje imaju useljenici koji dolaze iz 'nepoželjnih' područja (npr. Are You Serious, 2017; 2018).

Portes i Zhou (1993) kroz svoje istraživanje pokazuju kako upravo okretanje prema vlastitoj kulturološkoj odnosno kulturnoj zajednici u nepoznatoj zemlji može dovesti do značajnog rasta uspješnosti migranata unutar te skupine, umjesto da to vrijeme utroše na adaptaciju ili asimilaciju u kulturu zemlje primateljice (Portes i Zhou 1993, str. 81). Kao što je bilo navedeno u ranijim poglavljima, ovi autori naglašavaju pristup materijalnim i moralnim resursima koje pruža etnička zajednica, a koji nisu lako dostupni od strane države (Portes i Zhou 1993, str. 86).

Posljedično, uistinu je vidljivo koliko je integracija kompleksan proces, ali i pojam. Prema Granadi (2013), uspješna integracija trebala bi podrazumijevati da su migranti stekli uvjetekoji su usporedivi s onima koje uživa lokalno stanovništvo u poljima zaposlenja, obrazovanja, socijalnog te društvenog života. Stoga, kako ističu Castels i dr. (2002), jednostran pristup nije dostatan, te integraciju treba promatrati preko više disciplina i perspektiva. Autori (npr. Ager i Strang, 2008; 2010 i Castles, 2002) govore o problemu shvaćanja integracije kao „jednosmjernog procesa” – procesa koji se tiče samo migranata, odnosno gdje se od njih očekuje se da se priklone i integriraju u postojeću kulturu ili društvo, pri čemu je naglasak na usvajanju seta normi domicilnog društva. Međutim, ovo istraživanje potvrđuje upravo ono što govori Callens (2013): kulturno različiti migranti su ti koji pružaju najveću potporu multikulturalizmu. Zadržavanje vlastitih običaja i održavanje snažnih veza s vlastitom etničkom zajednicom tako se ne treba nužno shvatiti kao „put eskapizmu” (Portesu i Zhou, 2003, str. 96), nego strategija mobilizacije dostupnih resursa za socijalnu pokretljivost i uključivanje. Obzirom na prije spomenuto, pitanje koje se nameće jest koliko se migrant kao pojedinac mora prilagoditi, a koliko zadržati vlastite karakteristike. No ovakvo pitanje postavlja temelj za daljnja istraživanja na ovu temu.

5. Zaključak

Integracija se odvija na svim razinama i prožima sve dijelove društvenog života unutar države, te obuhvaća velik broj aktera. U multikulturalnim društvima integracija je proces kojim cijela populacija dobiva civilna, politička, socijalna, ljudska te kulturalna prava (Castles i dr, 2002, str. 113-114). Država primateljica mora osigurati pristup tim pravima putem društvenih i javnih institucija ako želi osigurati uspješnu integraciju „novih” članova društva. Kako bi se osjećali prihvaćenima u društvo, migranti moraju biti uključeni i u institucije i u različite razine i oblike socijalne interakcije.

Ovaj rad nastojao je ispitati kako rad doprinosi uključivanju u državu i društvo, te na koji su način povezana pitanja kulture, ekonomske integracije i socijalizacije. Nalazi su pokazali kako je rad ključan u ostvarenju kontakata sa zajednicom. Putem rada, pojedinci su se uspjeli povezati s društvom, odnosno ostvariti važne socijalne veze. Pronalazak posla, kao i daljnju socijalizaciju, u ovom slučaju ispitanicima je olakšalo njihovo porijeklo i kulturna obilježja. Ovi nalazi potvrđuju da razvijanje snažnih veza s vlastitom etničkom i kulturnom zajednicom može biti produktivno u pogledu socijalne pokretljivosti migranata.

Naravno, kao što je spomenuto, neće svaka kulturna ili socioekonomska skupina imati isto iskustvo. Iako je važno proučavati integraciju iz perspektive politika integracije i stavova domaće javnosti, potrebna je i 'druga strana medalje' – percepcija imigranata, a ona je u domaćim istraživanjima često zanemarena. Upravo ovi akteri su ti koji nam mogu pomoći razumjeti proces koji izučavamo te je za razumijevanje ove problematike potrebno provesti istraživanja koja uzimaju u obzir iskustva različitih useljenika. Utoliko, smatram da ovo istraživanje daje mali doprinos u opusu takvih promatranja na prostorima Hrvatske i vjerujem kako će pomoći daljnjem razumijevanju ove problematike u domaćem kontekstu.

6. Literatura

1. Ager, Alistar i Strang, Alison (2008) Understanding Integration: A Conceptual Framework, *Journal of Refugees Studies* 21 (2): 166 –191 → (Ager i Stang, 2008)
2. Ager, Alistar i Strang, Alison (2010) Refugee Integration: Emerging Trends and Remaining Agendas. *Journal of Refugees Studies* 23 (4): 589 – 607 →(Ager i Stang, 2010)
3. Anderson, Bridgeti dr. (2018) Chapter 12: Insider/Outsider: Categorical Rivalries U: Seubert, Sandra i dr. (ur) *Moving Beyond Barriers: Prospects for EU Citizenship. Interdisciplinary Perspectives on EU Citizenship series* (str. 242–260). *Social and Political Science* 2018 → (Anderson i dr, 2018)
4. AYS Special (Are You Syrious?) (2017) Drugi izvještaj o arbitrarnim i nezakonitim praksama Ministarstva unutarnjih poslova (MUP-a) i Sigurnosno-obavještajne agencije (SOA-e) <https://medium.com/are-you-syrious/ay-s-special-drugi-izvje%C5%A1taj-o-arbitrarnim-i-nezakonitim-praksama-ministarstva-unutarnjih-poslova-c77a3e9e3c29> Pristupljeno: 18. kolovoza 2021. → (Are You Serious, 2017)
5. Baričević, Vedrana i Koska, Viktor (2017) Stavovi i percepcije domaće javnosti o nacionalnim manjinama, izbjeglicama i migrantima. Centar za mirovne studije: 1-98, https://www.cms.hr/system/publication/pdf/94/Stavovi_i_percepcije_doma_e_javnosti_o_nacionalnim_manjinama_izbjeglicama_i_migrantima.pdf Pristupljeno: 3.travnja 2021. → (Baričević i Koska, 2017)
6. Božić, Saša i Kuti, Simona (2018) Europska politika integracije migranata. *Revija za sociologiju* 48(1): 49–75
7. Božić, Saša i dr. (2013) Strani radnici u Hrvatskoj: porijeklo, status, orijentacije. *Migracijske i etničke teme* 3: 367–404→ (Božić i dr, 2013)
8. Castels, Stephen i dr. (2002) Integration: Mapping the Field. Home Office Online Report 28(03) → (Castels i dr, 2002)
9. Čačić-Kumpes, Jadranka i dr. (2012) Migracija, integracija i stavovi prema imigrantima u Hrvatskoj. *Revija za sociologiju* 42(3): 305-336 → (Čačić-Kumpes i Gregurović, 2012)

10. Džankić, Jelena (2012) Investment – Based Citizenship and Residence Programmes in the EU, EUI Working Papers RSCAS 2015/08. http://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/34484/RSCAS_2015_08.pdf. Pristupljeno 26. kolovoza 2021.
11. Franc, Renata i dr. (2010) Percipirane posljedice doseljavanja i stav prema doseljavanju. Društvena istraživanja 3(107): 421-440 → (Franc i dr, 2010)
12. Gordon, Jennifer i Lenhardt, Robin A. (2007) Rethinking Work and Citizenship. FLASH: The Fordham Law Archive of Scholarship and History 55: 1161-1238 → (Gordon i Lenhardt, 2007)
13. Granada, Ana L. (2013) Latin Americans in London: Language, Integration and Ethnic Identity. http://publications.aston.ac.uk/id/eprint/24402/1/Granada_Ana_Lucila_2014.pdf Pristupljeno: 11. ožujka 2021. → (Granada, 2013)
14. Joppke, Christian (2007) Beyond National Models: Civic Integration Policies for Immigrants In Western Europe. West European Politics 30(1): 1–22 → (Joppke, 2007)
15. Mesić, Milan (2002) Međunarodne migracije: Tokovi i teorije. Zagreb. Societas → (Mesić, 2002)
16. Mesić, Milan i Bagić, Dragan (2011) Stavovi hrvatskih građana prema kulturnim različitostima. Migracijske i etničke teme 27(1): 7–38 → (Mesić i Bagić, 2011)
17. Murphy, Karen i Baričević, Vedrana (2015) Appendix 4: Case Study 3 – Work and Its Implications for Citizenship and Inclusion: The Case of the Refugee Population in Croatia & Ireland., <https://www.uu.nl/sites/default/files/citizenship-and-work-case-studies-of-differential-inclusionexclusion-deliverable-10-3.pdf> Pristupljeno 28. kolovoza 2021. → (Murphy i Baričević, 2015)
18. Penninx, Rinus (2007) Integration Processes of Migrants: Research Findings and Policy Challenges. Migracijske i etničke teme 23(1-2): 7–32 → (Penninx, 2007)

19. Portes, Alejandro i Zhou, Min (1993) The New Second Generation: Segmented Assimilation and its Variants. The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science 530(1):74–96 → (Portes i Zhou, 1993)
20. Shachar, Ayelet (2018) "Citizenship for Sale?" U: Shachar, Ayelet i dr. (2018) in Oxford Handbook of Citizenship. Oxford University Press (str. 794-816). United Kingdom → (Shachar, 2018)
21. Shutes, Isabel i Walker, Sarah (2018) Gender and Free Movement: EU Migrant Women's Access To Residence and Social Rights In The U.K., Journal of Ethnic and Migration Studies 44(1): 137-153
22. Stadlmair, Jeremias (2018) Earning citizenship: Economic Criteria for Naturalisation in Nine EU Countries. Journal of Contemporary European Studies: 1478(2790): 1-22 → (Stadlmair, 2018)
23. Zatz, Noah D. i Boris, Eileen (2014) Seeing Work, Envisioning Citizenship, 18 Employee Rights and Employment Policy Journal 95 (2014). UCLA School of Law Research Paper 14(09) → (Zatz i Boris, 2014)
24. Župarić-Iljić, Darago i Bara, Mario (2014) Unutrašnje i vanjske migracije u Hrvatskoj: povijesni i suvremeni kontekst. Podloga za Hrvatsku migracijsku strategiju. Hrvatska gospodarska komora. 197-213 → (Župarić-Iljić i Bara, 2014)

Mrežni izvori

DZS (Državni zavod za statistiku) (2021) Migracija stanovništva Republike Hrvatske u 2020. Dostupno na: <https://www.dzs.hr/> Pristupljeno: 28. kolovoza 2021 → (DSZ, 2021)

Pravni akti i službeni dokumenti

Hrvatski sabor (2020) Zakon o Strancima. <https://www.iusinfo.hr/zakonodavstvo/ZA2020B133A2520/clanak-1> → (Hrvatski sabor, 2020) Pristupljeno: 7. 5. 2021. → (Hrvatski sabor, 2020)

Hrvatski sabor (2019) Zakon o hrvatskom državljanstvu.
<https://www.iusinfo.hr/zakonodavstvo/ZA1991B53A1272> Pristupljeno: 7. 5. 2021. →
(Hrvatski sabor, 2019)

Intervjui

Intervju 1 (2021) polustrukturirani intervju s muškarcem iz Brazila, Zagreb (online),
Provedeno: 19. svibnja. → (Intervju 1, 2021)

Intervju 2 (2021) polustrukturirani intervju sa ženom iz Italije, Zagreb (online), Provedeno:
20. svibnja. → (Intervju 2, 2021)

Intervju 3 (2021) polustrukturirani intervju sa ženom iz Argentine, Zagreb (online),
Provedeno: 28. svibnja. → (Intervju 3, 2021)

Intervju 4 (2021) polustrukturirani intervju sa ženom iz Italije, Zagreb (online), Provedeno: 28.
svibnja. → (Intervju 4, 2021)

Intervju 5 (2021) polustrukturirani intervju sa ženom iz Brazila, Zagreb (online), Provedeno:
29. lipnja. → (Intervju 5, 2021)

Intervju 6 (2021) polustrukturirani intervju s muškarcem iz Čilea, Zagreb (online), Provedeno:
29. lipnja. → (Intervju 6, 2021)

Intervju 7 (2021) polustrukturirani intervju sa ženom iz Poljske, Zagreb (Travno), Provedeno:
4. lipnja. → (Intervju 7, 2021)